

Олга МУРЏЕВА — ШКАРИЌ

ПОЛОВИТЕ УЛОГИ КАКО ОРГАНИЗИРАНИ СИСТЕМИ НА ПОВЕДЕНИЈА

Во секојдневниот говор често се употребува изразот „улога“. Во македонскиот јазик тој има неколку вообичаени значења што се забележуваат и во други јазици:

— најчесто под „улога“ се подразбира личност претставена од некој глумец во некое театарско или филмско дело. На ова значење се надоврзува и значењето според кое улогата е сфатена како маска, а последново во секојдневната комуникација се изразува преку зборовите: „Тој не е тоа, само игра улога“. На ваков начин се кажува дека определено лице сака себе да се прикаже во поинакво светло, „се преправа“ дека е поинаков;

— во друга прилика, кога некој се чувствува недоволно разбран, вели: „Земи ја ти мојата улога, па ќе сфатиш!“ или „Стави се ти на моето место!“ или „Влези под мојата кожа!“;

— ако некој не си го знае местото во односите со другите во една група, или сака да има поинаква општествена положба од она што ја зафаќа, му се вели: „Си ги измешал улогите!“. Во ваков случај лицето не си ја знае својата улога во општеството (на пример, тој е лекар а игра улога на учител).

Како еден вид посебни, специфични социјални улоги се сфатени „машките“ и „женските“ улоги. Последниве два термина се употребуваат во секојдневната комуникација. Самиот, пак термин „полови улоги“¹ со кој, едновремено, се опфатени и машките и женските улоги, не се употребува во секојдневната комуникација. Причините за ова можат да бидат во одамна вкоренетото мислење дека машките и женските улоги се строго издвоени заради своите специфичности и не можат да бидат опфатени во една поопшта заедничка категорија со заеднички термин. Во последниве години, во рамките на акцијата и написите околу прашањето за хуманизација на односите меѓу половите и под

¹ Терминот „полови улоги“ го употребуваме во множина заради тоа што во себе ги подразбира и машките и женските улоги, но и заради тоа што и самите машки и женски улоги ги има повеќе.

влијание на зачестените истражувања во други земји и кај нас сè повеќе почнува да се употребува терминот „полова улога“.¹

Во барањето на содржинските опрделби на терминот „полови улоги“ тргнуваме од сфаќањата што постојат за терминот „улога“ како поопшт поим во кој треба да се содржат и основните значења за половите улоги. Во целината на општествените науки може да се согледа согласноста според која проучувањето на улогите може да се смести меѓу психологијата и социологијата како научни дисциплини. Од тие причини посебно се проучувани во социјалната психологија.

Меѓу бројните автори кои го употребуваат изразот „улога“ не постои согласност во определувањето што тие под него подразбираат. При определувањето на поимот „полови улоги“, онака како што ние го подразбираме во нашето изложување, а што овозможува и операционализација во истражувачката постапка, како битни ги издвоивме следниве нивоа на анализа на половите улоги: 1) полови улоги на ниво на групата, сфатени како вид социјални улоги; 2) полови улоги на интерсубјективно ниво, сфатени како интеракција меѓу машки и женски единки и 3) полови улоги на ниво на личноста, сфатени како составен дел на личноста.

1) На ниво на групата улогата може да се определи како модел на однесување што се очекува да го практикуваат лицата кои заземаат одредена положба. Рот (1972) улогата и ја дефинира како очекувано поведение врзано за определен статус (стр. 101), односно како очекувано и карактеристично поведение на лицата кои заземаат определена положба (стр. 151). Притоа, за самата положба истиот автор вели дека претставува „место во определен социјален систем што се состои во извршување на определени активности или во извршување на определени функции и во исполнување на определени задачи, а со кои се врзуваат определени облици на поведение“ (стр. 150).

Хавелка (1980) истакнува дека поимот „положба“ е логичко средство кое овозможува на сликовит и метафоричен начин да се прикаже системот на социјални односи како просторна структура. Положбата, според истиот автор, претставува повеќе или помалку јасно ограничен „простор“ во поглед на емоционалните експресији (стр. 146). Самата, пак, улога тој ја дефинира како вршење на определени задачи во рамките на поделбата на груп-

¹ Зголемениот интерес за истражување на половите улоги се чувствува во целата наша земја меѓу психолозите и социолозите. Дека „половите улоги“ претставуваат и во нашата психолошка јавност нов талас на интересирање сведочат, на пример, деветнаесетте соопштенја во посебната секција наречена „Улогата на полот“ што мошне живо работеше на VII конгрес на психолозите на Југославија во јуни 1981, организирана, постојано поттикнувана и раководена од В. Смиљаниќ.

ните дејности и истакнува дека улогите меѓу себе се поврзани во целина и ја одразуваат оперативната структура на групата (стр. 147).

Значи, од лицата што се наоѓаат на одредена општествена положба и во одредена ситуација се очекуваат и одредени видови поведенија. Со други зборови, активностите, поведенијата на членовите во општеството како целина или во поединечни групи се познати односпред и се очекува да ги изведува лицето што зазема определена општествена положба. На таков начин е можно, од една страна, усогласување на активностите меѓу членовите во тоа општество, а од друга страна, на поединецот му се овозможува полесно да се прилагоди во различни ситуации бидејќи знае какво поведеие се очекува од него.

Ако се тргне од погоре реченото, половите улоги можат да се дефинираат како поведенија во улоги кои претпоставуваат интеракција меѓу единки од различен пол и претставуваат очекувани и карактеристични поведенија на лицата од дадениот пол.

Можеби тука е неопходно да се направи разграничување меѓу социолошките и психолошките дефиниции на социјализацијата како поим, а исто така и меѓу терминот „положба“ и терминот „статус“ кои во литературата не се употребувани секогаш еднозначно од различни автори.

Во секое општество или група постојат определени функции и очекувани поведенија од поединците кои заземаат одредена положба. За терминот „положба“ може да се рече дека е повеќе социолошки поим, структуралистички, бидејќи укажува на општествената организација и на местото на поединецот во неа. Како таков тој повеќе се приближува до функционалистичкото сфаќање на улогите и поопшто на социјализацијата како таква. Имено, феномените на социјализацијата можат да се сфатат како прогресивно усвојување на социјалните улоги, но во таков случај нашата определба е функционалистичка бидејќи се однесува само на усвојувањето на оние поведенија што се важни за одржувањето на организацијата на даденото општество. „Положбата“ како термин можеби повеќе одговара во изложувањата во кои самата социјализација, пред сè, е определена социолошки и антрополошки, односно како што вели Рот (1972) „социологот ја третира социјализацијата како усвојување на поведенијата што се во согласност со положбата во групата, како стекнување на улоги, т.е. навики и ставови кои овозможуваат човекот да изведува задачи што општеството ги очекува од него. Го интересира развитокот, пред сè, на модалната личност карактеристична за определено општество“ (стр. 73).

Терминот „статус“, за разлика од „положба“, може да се сфати повеќе како социјално-психолошки поим бидејќи означува вреднувана положба. Уште повеќе од ова: статусот на поединецот во групата е определен едновремено како од положбата што

ја зазема во општеството или групата, така и од неговите лични карактеристики. Според тоа, поимот „статус“ повеќе би можел да се употребува во рамките на психолошките дефиниции на социјализацијата сфатена „како процес по пат на кој човечката единка од биолошко битие се трансформира во личност, т.е. био-социјална единка со определени, за неа карактеристични особини и научени поведенија“ (Рот, 1972, стр. 72).

Значи, во социолошко-антрополошките дефиниции социјализацијата е определена како процес преку кој единката учи да се однесува како останатите членови од општеството за да биде прифатена од нив и за да може општеството да функционира како такво. Во психолошките дефиниции како такви нагласката е ставена на формирањето на специфична личност.

Улогите воопшто можат да се изразуваат и да се набљудуваат низ конкретните активности на лицата т.е. преку нивните поведенија во улоги. Поведенијата во улога субјектот ги засновува на модел што може да постои во самата социјална реалност, а истиот субјектот може и да го измисли како комбинација од повеќе поведенија.

Значи, поведението во улога претставува целина од различни изолирани акции кои, собрани заедно, добиваат заедничко значење. Така на пример, улогата „мајка“ подразбира во себе повеќе различни активности што ги прави една жена во односот кон детето. Според тоа, улогата „мајка“ не може да се набљудува директно (нити која било улога може истото) бидејќи улогата ја сочинува збир од апстрахирани поведенија, збир што се добива кога ќе се соберат интеракциите од повеќе изолирани поведенија.

За да може некој да ја забележи и да ја препознае улогата што некое друго лице ја игра, таа треба да им е позната и да постои како очекувано поведение од страна на другите единки во општеството т.е. да постои како модел надвор од конкретната единка. Значи, постојат теориски улоги или модели што се заеднички за припадниците од дадената група и за да бидат остварени во интеракцијата меѓу лицата што ѝ припаѓаат на таа група, тие од нив треба да бидат научени.

Теориските или очекуваните улоги можат да се проучуваат преку барањето определен број лица да ги наведат ставовите и акциите за кои мислат дека ја сочинуваат определената улога. На ваков начин може да се дојде до теорискиот модел, до нормите и идеалите што постојат во одредено општество. Но, исто така, можат да се посматраат поведенијата во улога на определен број членови од групата. На ваков начин може да се дојде до просечното поведение што е карактеристично за одредена улога во дадена група. Просечното поведение дава вистинска слика на практиката.

Всушност теориските модели не можат да се одвојат од конкретните поведенија во акција. Определен модел постои ако се изразува во конкретна интеракција, а исто така самиот тој модел е создаден од единките што ја сочинуваат групата. Исто така, кога едно лице е во изведба на определено поведение во улога тоа едновременно е во интеракција со определена партнер, но и со целата група.

Погоре кажаното ќе биде појасно ако се има на ум дека проучувањето на една издвоена улога има смисла само ако се прави во рамките на изнаоѓањето на нејзините врски со другите улоги. Ова, всушност, значи дека улогите што постојат во определено општество меѓусебно се испреплетени во мрежа од улоги. Ако се промени само една нитка, се менува и целата мрежа. Во нашите проучувања, на пример, очигледно е дека ако се менува улогата на жената, се менува и онаа на мажот и на децата. Така, вработувањето на мајката ја менува нејзината мајчинска улога, но едновременно и онаа на таткото, па и на целото општество, во поинаква организација на грижата околу децата.

Променливост на улогите постои и ако се посматраат од историски аспект. Така, на пример, мајчинството не се изразува како вид улога посматрано низ вековите. Може да се рече дека е мошне интересно да се проследи историската променливост на машките и женските улоги, иако ова може да се направи само преку остатоците од материјалните и духовните култури од минатите генерации.

Ако се посматра историскиот развој на една улога, тогаш се наметнува прашањето што го условило нејзиниот карактер, што придонело за нејзино менување. И уште повеќе: дали е можно, и како, плански да се влијае врз менувањето на улогите, создавањето нови модели на однесување меѓу единките од една група.

2) На ниво на интеракција може да се рече дека улогата секогаш претставува интерсубјективно поведение, интеракција меѓу две или повеќе единки, или интрасубјективен феномен (интеракција на внатрешен, ментален план, меѓу повеќе улоги во самиот субјект).

Како и да е дефинирано поведението во улога тоа во себе ги подразбира процесите на симболичка интеракција.

Од специфичниот белег на човекот кој е *animal symbolicum* (Ивиќ, 1978) произлегува и една друга негова карактеристика што го разликува од другите животински видови: тој е единствено живо суштество што игра улога. Имено, и покрај тоа што постои поделба на активностите меѓу единките кај поедини животински видови, се забележува дека таа е крута бидејќи единката е во голема мера наследно програмирана на ист начин да ја изведува низ целиот живот само таа улога и при тоа кај неа нема развиено свест за неа. Однесувањето во улога на интерсубјективно

ниво т.е. на ниво на интеракција во вид на комуникација меѓу единките и на интрасубјективно ниво т.е. на ниво на комуникација со самиот себе, се сретнува само меѓу луѓето. Само кај луѓето постојат симболи употребени со јасна свест за нивното значење, а за да може едно лице да земе или да игра улога тоа треба да има развиени симболички способности, да има определено ниво на когнитивен развој. Последново во никој случај не ги исклучува сознанијата според кои мислата има свои корени во извесни поведенија што не се мисловни, како што покажува, на пример, Пијаже кога ја објаснува сензомоторната интелигенција.

Кога сме кај симболичките способности да истакнеме дека појавата на говорот, како еден вид симболичка способност, влијае и врз поведенијата во улога и тоа не само регулирајќи го однесувањето со другите, туку и со самиот себе.

Во доменот на интеракцијата интересно е да се согледа како се развива способноста на земање улога, играње улога и социјалната децентрација.

Социјалните улоги како модели на однесување имаат своја структура, но тие не би биле остварени ако не се изведени од конкретни единки во нивните меѓуодности. Затоа се поставува прашањето: како една единка станува способна да ја изврши определена улога што е очекувана од страна на општеството на кое му припаѓа? Интересно е да се согледа и кога историски и во текот на онтогенезата се јавуваат првите поведенија во улоги и што го условува истото.

3) И покрај тоа што улогата може да се сфати како теориска или очекувана улога, како модел што еднадвор ги раководи социјалните интеракции, таа нема да биде улога ако нема „извршители“ преку чија изведба би била реално поведење во улога. Каква ќе биде конкретната улога не зависи само од теориската улога (моделот), туку и од личните карактеристики на лицето што е во определено поведење во улога. Другото лице со кое актерот е во интеракција го препознава моделот што е зад определеното поведење во улога и тоа зазема реципрочна улога која е во согласност со препознатиот модел, но и со личните особености што ги манифестира лицето со кое е во интеракција.

Човековите поведенија тешко се опишуваат и се објаснуваат, а уште потешко е да се истражуваат и да се планира нивното организирано формирање преку апстрактно издвоени квалитети на личноста. Истото би било многу полесно преку очекуваните (теориските) поведенија во улога сфатени како организирани и интегрирани модели на однесување.

Но кога станува збор за поведенијата во улога кај децата, секогаш треба да се има на ум дека тие можат да се определат само во однос на една ситуација. Поведението во улога, осо-

бено кај децата, е во функција на интеракцијата, на односот меѓу единките, од кои секоја има своја улога во дадената ситуација. Според тоа, имајќи ја во обсервација оваа врска на поведенијата во улога со една моментална ситуација, илузорно е да се очекува дека ќе бидат откриени некои постојани црти на личноста проучувајќи ги однесувањата во дадените ситуации. Од друга страна, кога определена очекувана (теориска) улога се изразува низ конкретната акција во реалната интеракција, таа губи од својата јасност и определеност и кај возрасните лица бидејќи во нејзината реализација посредува и личноста на актерот. Имено, ако ги споредиме конкретните, реализираните улоги со очекуваните улоги, веднаш станува јасно дека она што се изразува во секојдневната, конкретната социјална интеракција (реализираните улоги) е многу попромениливо во зависност од личноста на актерот отколку очекуваните улоги.

Овде треба да се одбележи и обратниот процес на влијание. Имено, не само што личноста на актерот определува како ќе изгледа една очекувана улога во конкретната интеракција, туку постои и обратно влијание: играјќи определена улога во текот на подолг или покус период се менува и личноста на лицето што ја практикува. Со други зборови, не само што очекуваната улога се менува во текот на изведбата од страна на актерот кој има свои лични особености, туку и личните особености на актерот можат да се изменат преку нови реални поведенија во улога што произлегуваат од нови очекувани улоги. Ваквите размислувања укажуваат на можноста плански да се влијае врз формирањето на личноста преку поведенијата во улога кои се засновани на однапред обмислени теориски улоги.

Од погоре реченото произлегува и дека, иако претпоставуваме дека за да се јави реално поведение во улога треба однапред да постои модел — улога, единката може да создаде, да биде креатор на нови улоги. Така, реалното поведение во улога на едно лице може да биде модел за другите лица со кои е во интеракција, а таа може да биде поинаква од очекуваната улога.

Се поставува прашањето колку може да се разграничи теориската улога (улогата што постои како очекуван модел на однесување) од улогата како реално поведение што се манифестира во интеракцијата меѓу единките како и онаа на интрасубјективно ниво. Веднаш може да се рече дека не можат да се прават строги граници меѓу нив бидејќи самиот модел може да биде конкретно лице или некои негови поведенија. Од друга страна усвојувањето на одредени улоги на интрасубјективно ниво се остварува преку „земањето на улогата на другиот“ (G. H. Mead, 1934) или поточно речено може да се зборува за „социогенеза“ на повисоките психички функции (Виготски, 1934).

Друг момент што е значаен при дефинирањето на улогите е нивната развојност и различност во зависност од возраста на субјектот. Додека кај возрасните е тешко да се направи разграничување меѓу улогата и личноста бидејќи кај нив постојат повнатрешнети улоги т.е. диспозиции за улоги како неиздвојна состојба на личноста, кај децата од предучилишна возраст поведението во улога сè уште не ги вклучува диспозициите — потребите, интересите, знаењата, способностите, вредностите, затоа што сè уште нема формирано личност, сè уште нема развиени и стекнати релативно трајни диспозиции. Имено, улогите кај децата постојат како реални изведби, станува збор за практикување на улоги што како такви постојат надвор од детето во социјалната реалност. Дури потоа, преку повнатрешнување, се формираат диспозициите за улоги. Значи, додека разграничувањето меѓу улогата и личноста кај возрасните може да се направи само преку апстрахирање т.е. концептуално, кај децата има мешање меѓу улогата и личноста т.е. сè уште нема развиени внатрешни диспозиции (интересирања, потреби, знаења...), сè уште не е стекната менгална подготвеност што во дадена ситуација би довела до определени психолошки доживувања или поведенија.

Друго е прашањето за трајноста на тие диспозиции и колку се тие засновани на биолошка основа. Денес општо е прифатено дека социјализацијата на личноста трае низ целиот живот, па според тоа може да се рече дека постои релативно помала или поголема променливост на стекнатите диспозиции во зависност од индивидуалното искуство. Што се однесува до разграничувањето колку определени диспозиции се засновани на срединскиот или биолошкиот момент, веднаш може да се рече дека е тоа тешко да се направи, па во овој случај, наместо персоналистичкото или ситуационистичкото сфаќање, многу е поисправно да се прифати интеракционистичкиот пристап во објаснувањето на определени поведенија.

Тргувајќи од погоре реченото, сметавме дека најблизу до една наша можна определба на значењето на терминот „полови улоги“ се следниве дефиниции на улогата воопшто:

— улогата претставува организирана целина на поведенија кои се во зависност од положбата што може да се идентификува и кои се активирани тогаш кога таа положба е заземена (Serbin и Allen, 1968).

— улогата претставува организиран модел на поведенија кои се релативни во зависност од положбата на единката во една интеракциона целина (Rocheblave — Spenlé, 1969).

Основно, и едновремено заедничко, за овие две дефиниции на улогата е следново:

— нагласката и во двете е ставена на „организирана целина на поведенија“ односно на „организиран модел на поведенија“, а тоа значи дека тие се учат и претпоставуваат една целосна когнитивна организација;

— секоја улога претпоставува интеракција со друга улога, т.е. нема изолирана улога. Тоа значи дека секоја улога е во сооднос со други улоги или улога. Според тоа, она што треба да се стекне е способноста да се прават разлики меѓу различните општествени положби или ситуации — треба да се знае што се очекува од една улога, но и од нејзе комплементарните.

Од погорните две дефиниции на улогите втората е потесна бидејќи, истакнувајќи го зборот „модел“ („организиран модел на поведенија“), таа може да се однесува само на очекуваните поведенија во улоги сфатени како педагошки модели, како примери за учење. Но таа во себе не ги опфаќа и реалните поведенија во улога.

Засновувајќи се на сето досега речено во поглед на определувањето на значењето на изразот „полови улоги“ ја извлекваме следнава дефиниција за нив: *половите улоги се релативно издиференцирани и организирани системи на поведенија зависни од интеракционата целина на машки и женски субјекти.*

Сметаме дека една ваква поопшта дефиниција на половите улоги ги содржи во себе трите нивоа на анализа на половите улоги и тоа сфатени како очекувани поведенија што постојат во групата, на ниво на интеракција и како составен дел од личноста.

Оваа наша дефиниција на половите улоги ги содржи, исто така, двете основни претпоставки што ги имаат погоре наведените дефиниции на улогата воопшто како таква. Имено, и ние претпоставуваме дека:

— половите улоги имаат сознајна компонента, постои когнитивна репрезентација на половите улоги, или поинаку речено, половите улоги се изградуваат како когниција. Когнитивната репрезентација на половите улоги се изградува во процесот на социјалното учење како целосна когнитивна структура. Ова е можно бидејќи половите улоги единката уште во детството има можност да спознае сретнувајќи ги во облик на интеракција меѓу машките и женските субјекти. Најпрвин когнитивната структура почнува да добива постепено свои содржини (знаења, навики, поведенија, интереси), а подоцна се изградува и специфичен когнитивен стил и диспозиции како составен дел од личноста;

— половите улоги се јавуваат во процесот на интеракција, во нашиот случај меѓу машки и женски субјекти. Последново значи дека која и да е улога што е карактеристична за субјектот од едниот пол подразбира комплементарна улога на субјектот

од другиот пол т.е. определена улога за машките субјекти („машка улога“) подразбира комплементарна улога за женските субјекти („женска улога“).

Но една ваква дефиниција на половите улоги е во состојба да опфати и други битни аспекти на содржините што тие во себе можат да ги подразберат. Така, на пример, една ваква дефиниција може во себе да ги опфати како половите улоги кои се повеќето детерминирани од биолошките и наследните моменти, така и оние кои зависат од социјалното и личното искуство на единката. Значи, една ваква дефиниција ги опфаќа бројните и мошне разновидни полови улоги и тоа како *несводливите полови улоги* (оние основните и својствени или само за машките или само за женските единки) така и *културно-историски променливите полови улоги* (оние што можат да бидат изведувани од единките од двата пола).

Овде ќе истакнеме дека е мал бројот на поведенијата кои им се својствени или само на машките или само на женските единки. Такви *полово несводливи поведенија* во улоги се оние кои произлегуваат од самата анатомско-генитална конституција на единката и тука спаѓаат т.н. *генитално-прокреативни поведенија* (осеменувањето, менструирањето, носењето на плодот и доењето). Нив, со сигурност може да се рече, не може да ги поседува единка од спротивниот пол. Но ова не значи и дека мора да ги има секоја единка која според анатомско-гениталниот изглед е означена како припадник на едниот или на другиот пол. Со други зборови, не мора да може да осемнува секој маж, или да има менструација, да носи плод и да дои секоја жена.

Други поведенија кои се сметаат во определено општество за својствени за машките или за женските единки се оние кои се *придодадени* врз основите на посебната анатомско-генитална конституција. Тоа се оние поведенија кои им се припишуваат во определено општество како својствени или на машките или на женските лица, а кои директно произлегуваат од основните, несводливите генитално прокреативни поведенија и од поголемата физичка снага кај машките единки. Во нив спаѓаат веќе првите издвоени поведенија според половата припадност, почнувајќи од првобитните општества кога доаѓа до појава на самоникната полова поделба на трудот заснована на анатомско-гениталните и физиолошките разлики меѓу единките од двата пола.

Во текот на историскиот развиток на определени општества произволно се издвојуваат и други поведенија и особености како својствени само за единките од едниот или од другиот пол, а кои не се засновуваат на анатомско-гениталните и физиолошките разлики меѓу половите, туку на културно-историски променливи полови карактеристи (пример должината на косата, облеката, наикитот и слично).

Најголем број од половите улоги се културно-историски променливи и токму за нив очекуваме и понатаму да се менуваат. Така, денес кога зборуваме за неопходноста од остварување на рамноправни односи меѓу половите можеме да речеме дека не треба понатаму да постојат посебно издвоени и комплементарни едни на други машки и женски улоги (се разбира дека овде единствено ги исклучуваме погоре споменатите т.н. несводливи полови улоги). Сметаме дека положбата на една единка во дадена интеракциона целина не треба примарно да биде заснована на половите карактеристики, туку на други особености на лицата.

ЗАКЛУЧОК

Проучувањето на половите улоги е од страна на социологијата и психологијата како две издвоени научни дисциплини. Оттука, постои постојана опасност при нивното истражување и толкување во областа на психологијата да се застрани и да им се пријде повеќето психологистички (индивидуалистички) или социологистички. А било кој од овие два приода земен изолирано сам за себе нужно води до расцеп меѓу единката и општеството.

Имено, според социолошко-антрополошката дефиниција улогата претставува очекувано и карактеристично поведение на единката која зазема определена положба во групата. На ваков начин постои опасност на улогите, и воопшто на социјализацијата, да им се пријде функционалистички: човекот учи одредени улоги за да може да извршува определени задачи кои општеството и групата ги очекуваат од него. Се чини дека преку социјализацијата можат да се стекнат способности за изведување на определени улоги кои општеството ги очекува од единката, кои тоа им ги наметнува, како би можело општеството да функционира и со успех да ги одржува постојните состојби во односите меѓу луѓето. Она што е самиот човек, она вистинското „Јас“, останува зад поведенијата во улога. Улогите му служат повеќето на системот на општествени односи онакви какви што постојат, а не на човекот и на остварувањето на неговата генеричка суштина. Оттука произлегува дека поведението во улога би било мост, нитка за поврзување помеѓу она што е длабоко индивидуално-психолошко и општеството. Ваквиот природ на улогата не би можел ни на кој начин да го надмине длабокиот понор што постои помеѓу поединецот и општеството.

Од друга страна, поновите или ако може така да се каже „помодерните“ симболичко-интеракциски содржини преку кои се определува поимот полови улоги, само привидно го надминува расчекорот што постои помеѓу поединецот и општеството. Во овој случај социјализацијата, стекнувањето на социјалниот иден-

титет е преку земањето улоги од другите. Оттука и произлегува заклучокот дека подлабоките промени во личноста се можни само ако се промени системот од постојните улоги. Притоа не е јасно што е она што го определува дадениот систем од улоги: се чини како системот од улоги да постои и да е даден сам по себе, како луѓето да влегуваат во меѓусебни односи, интеракции, само затоа што се наоѓаат во иста група. Со други зборови, во психолошката литература околу половите улоги се забележува дека сè уште не се согледува условеноста на половите улоги од макрофакторите, односно од односите на глобалните општествени групи како што се класите и другите општествени слоеви.

Во моите проучувања на половите улоги, сфатени како организирани системи на поведенија, за да се дојде до битните моменти значајни за нивната појава и развиток, како и за разновидноста во која се диференцираат, требаше да се оди на назад, во минатиот нивен развиток (Мурцева — Шкарик, 1980, 1982а, 1982б). Само на таков начин беше можно да се дојде до заедничкиот историски извор на бројните полови улоги. Имено, за да се разбере природата на половите улоги, беше неопходно најпрвин да се направи функционално-историска обработка на богатиот емпириски материјал што е добиен во различните научни области и тоа, пред сè, во биологијата, етологијата, антропологијата, ерхеологијата и етнологијата.

Значи, се јави потреба од историска реконструкција на појавата на половите улоги за да се даде одговор на прашањето дали тие од секогаш постоеле, односно кога во општествениот развиток може да се рече дека се јавиле и кои се факторите кои придонеле за нивното јавување, а подоцна и менување. Во мојот приод стана битно да се нагласи развојноста, променливоста на половите улоги во зависност од начинот на производство на животот и тоа на определен степен од развитокот на општеството. Како основни методски принципи во објаснувањето на половите улоги беше важно да се издвојат нивната развојност и зависноста на таа развојност од материјалните услови на живеење.

На крајот само уште ова примената на марксистичкиот приод, како социјално-историски приод, многу би ѝ го скусил патот и времето во потрагата на суштината на психолошките феномени (Мурцева — Шкарик, 1983). Во моето проучување на половите улоги дијалектичко-историскиот материјализам овозможи да дојдам до покохерентен теориски систем со кој се објаснува постанокот на половите улоги и нивната променливост како во текот на историскиот развиток на човештвото така и во сегашниот и идниот индивидуален развој на секоја единка.

ЛИТЕРАТУРА

- Havelika, N. (1980): *Psihološke osnove grupnog rada*, Beograd, Naučna knjiga.
- Ivić, I. (1978): *Čovek kao animal symbolicum*, Beograd, Nolit.
- Mead, G. H. (1963): *L'esprit, le Soi et la Société*, Paris, P. U. F. (prvo originalno izdanje 1934).
- Мурцева — Шкариќ, О. (1980): Односите меѓу половите изразени во македонските народни песни и обичаи, *Македонски фолклор*, 26, Скопје, стр. 25—34.
- Мурцева — Шкариќ, О. (1981): Мајчинство и татковство, *Годишен зборник на филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје*, стр. 215—230.
- Мурцева — Шкариќ, О. (1982а): Мајчинството и татковството во македонските народни песни, *Разгледи*, 1—2, стр. 33—39.
- Мурцева — Шкариќ, О. (1982б): Потекло на машката доминација, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје*, стр. 227—249.
- Мурцева — Шкариќ, О. (1983): Марксистички приод во објаснувањето на половите улоги, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје*, стр. 369—378.
- Rocheblave — Spenlé, A. M. (1970): *Les rôles masculins et féminins*, Paris, Edition Inversitaires.
- Rot, N. (1972): *Osnovi Socijalne psihologije — Socijalizacija*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Serbin, T. and Allen, V. (1968): »Role theory« in: Lindzey, G. and Aronson, E. (Eds): *Handbook of social psychology*, Massachusetts, Addison and Wesley.
- Vigotski, L. (1977): *Mišljenje i govor*, Beograd, Nolit (prvo originalno izdanje 1934).

РЕЗИМЕ

При определбата на суштината на половите улоги во областа на психолошките истражувања постои постојана опасност ним да им се пристапи или психологистички или социологистички. На таков начин се ризикува меѓу единката и општеството да се постави непремостив јаз. Излезот од овие можни застранувања се укажува дека може да се бара преку правeњето историска реконструкција на половите улоги со помош на марксистичкиот метод.

Olga MURDŽEVA — ŠKARIĆ

LES RÔLES DES SEXES EN TANT QUE DES SYSTÈMES ORGANISÉS DES COMPORTEMENTS

La reconstruction historique des rôles des sexes par la méthode dialectique peut aboutir vers la compréhension de leur essence. Aussi elle permet d'échapper la considération des rôles des sexes uniquement par l'abord psychologique ou sociologique. En cette manière nous évitons le risque de mettre un abîme impassable parmi l'individu et la société.